

**PUTERE ȘI COMUNICARE ÎN VIZIUNE
INTERDISCIPLINARĂ. STRATEGII ȘI
PERSPECTIVE**

Teză de abilitare
Domeniul Științe ale comunicării

Candidat:

Prof. univ. dr. **Lavinia Betea**
Facultatea de Științe ale Educației, Psihologie și Asistență Socială
Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad

2016

CUPRINS

I. REZUMAT / ABSTRACT / 4

II. STRATEGII ȘTIINȚIFICE ȘI PROFESIONALE /9

II.1. Context social și premise vocaționale /9

II.1.1 Paradigma interdisciplinarității teoretice și metodologice în cercetarea socio-umanului/10

II.1.2. Asumarea semnificațiilor conceptului de cercetare-acțiune ca axă principală a activităților profesionale și științifice/10

II.1.3. Promovarea psihologiei politice pentru studiul comunicării/14

II.2. Paradigma interdisciplinarității teoretice și metodologice în studiul socio-umanului/15

II.2.1. „Annus mirabilis” 1989/16

II.2.2. Istorie recentă și comunicare publică/18

II.2.3. Istorie orală și memorie colectivă/22

II.2.4. Memoria arhivelor istorice/26

II.2.5. Un plan de carieră științifică în intersecția istorie-psihosociologie/31

II.2.5. Reprezentările sociale și mentalul colectiv/32

II.2.6. Perspective metodologice/36

II.3. Asumarea semnificațiilor conceptului de cercetare-acțiune ca axă principală a activităților profesionale și științifice/48

II.3.1. Depolitizare profesională și intervenție în democratizarea societății/48

II.3.2. Fondarea unor instituții și formarea de specialiști în comunicarea audio-vizuală/51

II.3.3. O pedagogie a mentalităților remanente/51

II.3.4. Direcții ale cercetării și intervenției/54

II.3.4.1. Comunismul în „cheie” psihologică/54

II.3.4.2. Comunismul rezidual/57

II.3.5. De la cercetarea individuală la grupul de cercetare/63

II.3.6. Jurnalistica specializată/68

II.3.6.1. Presa scrisă/68

II.3.6.2. Documentarul istoric pentru televiziune/73

II.4. Promovarea psihologiei politice/76

II.4.1. „Șantierul” noii discipline/76

II.4.2. Introducerea psihologiei politice în mediul universitar/81

II.4.3. Filiații, reviste, asociații/84

II.4.4. Construcția biografiei politice/88

II.4.5. Pericole și capcane ale comunicării și cercetării psihopolitice /91

II.4.5.1. Concluzii viciate de accesul limitat la documentare/91

II.4.5.2. Ampretele „politicii corecte”/95

III.DIRECȚII DE DEZVOLTARE A CARIEREI PROFESIONALE ȘI MODALITĂȚI DE CERCETARE-ACTIUNE/98

III.1. Promovarea paradigmei cercetare-acțiune și a interdisciplinarității în studiul proceselor *puterii* și *comunicării*/98

III.2. Susținerea psihologiei politice ca paradigmă federatoare în studiul comunicării/101

III.3. Orientarea cercetărilor spre investigarea efectelor comunicării mediatice și online/103

BIBLIOGRAFIA CITATĂ/104

I. REZUMAT (Putere și comunicare în viziune interdisciplinară. Strategii și perspective) / ABSTRACT (Power and communication in an interdisciplinarity view. Strategies and perspectives)

Puterea și comunicarea sunt cuvinte-cheie în disciplinele socio-umane. O perspectivă epistemică asupra ar configura o istorie a umanității. Raportate la comunism, sunt axe ale cercetării celui mai vast experiment psihologic din istoria omenirii – formarea „omului nou”.

În parcursul meu de viață și profesional, am trăit sub efectul acestor fenomene în formele lor extreme de manifestare din secolul XX : (1) până la sfârșitul anului 1989 într-un regim totalitar, cu o comunicare publică puternic amprentată de propagandă și cenzurată; (2) după aceea într-o societate care-a optat pentru pluriparadism, libertatea cuvântului și inițiativă privată.

Fără această democratizare a societății românești, n-aș fi deținut statusurile derivate din activitatea științifică, universitară și de comunicare publică. Mi-am asumat astfel misiunea de studiere a regimului comunist din perspectivă interdisciplinară și, simultan, rolul de actor social implicat activ în *schimbare*.

Pe parcursul documentării și redactării tezei de doctorat în psihologie cu titlul *Reprezentări și tipuri umane promovate de comunism; Remanente în perioada de tranziție (1996-2002)*, mi-am propus și am reușit să mențin, în continuare, trei direcții în activitățile profesionale și de cercetare:

1. Paradigma interdisciplinarității teoretice și metodologice în studiul socio-umanului. Punctul de pornire a fost conceptul de *mentalitate*, cu sensul amprentării gândirii, comportamentelor și comunicării sociale de efectele ideologiei și instituțiilor comuniste. Termenul este însă dificil de definit și de operaționalizat în cunoașterea științifică. Obiectivele cercetării regimului comunist și a remanențelor sale au vizat:

a) istoria evenimentelor, relațiilor de putere și instituțiilor – analizată după modelele teoretice și metodologice ale istoriografiei tradiționale și ale istoriei orale prin studii de caz, cercetare de arhivă istorică și media, metoda biografică, „povestea de viață” etc;

b) mentalul colectiv („istoria gândurilor”) studiat în paradigma psihosociologică a *comunicării, reprezentărilor, gândirii și memoriei sociale*, utilizând metodele analizei de conținut a discursului și anchetei pe eșantion, tehnicile chestionarului, scalelor de atitudine, interviului creativ, diferențiatorului semantic etc.

În intersecția istorie-psihosociologie am construit un plan de carieră științifică pe care-l urmez, în continuare, cu fidelitate. Temele abordate conturează o istorie a comunicării, gândirii și memoriei sociale, amprentate de ideologia și propaganda comunistă, o analiză a relațiilor de putere lider - grup de decizie – mulțime - individ exprimată prin instituții, comportamente și comunicare. Completată de o viziune analitică asupra remanențelor post-comuniste datorate programului formării „omului nou”.

2. *Asumarea semnificațiilor conceptului de cercetare-acțiune.* Am apreciat că instituțiile, organizațiile și echipele de lucru care acționează, prin însuși statutul lor ca *agenți ai schimbării* pot stabili un punct de convergență prin asumarea conceptului de *cercetare-acțiune*, teoretizat de Kurt Lewin (1946) în contextul schimbărilor post-belice.

Tratarea efectelor puterii și comunicării din regimul comunist în „cheie” psihosociologică a fost determinantă și în intervenția în democratizarea societății. În primul rând prin activitatea universitară deoarece specializarea în psihologie, desființată în perioada 1976-1990, a reclamat o „recuperare” individuală, instituțională și socială. Introducerea psihologiei sociale în curriculele universitare a fost o primă expresie a cercetării-acțiune.

Participarea la fondarea unor instituții de presă și la formarea de specialiști în comunicarea audio-vizuală a fost o altă manifestare. În prima etapă post-comunistă, presa a fost un simbol al democrației, iar televiziunile private un pas important în promovarea economiei de piață. Aș putea spune că am practicat astfel o pedagogie socială a mentalităților remanente.

În planul cercetării, am avansat de la cercetarea științifică individuală la grupul multicultural și interdisciplinar de cercetare. Simultan, am acționat în direcția diseminării rezultatelor cercetării științifice prin comunicarea media, practicând jurnalistică specializată în presa scrisă și prin documentarul istoric de televiziune. Am considerat, astfel, granturile, civismul manifestat prin ONG, publicistica specializată și publicarea cărților de interviu cu foști lideri comuniști și victime ale „luptei de clasă” manifestări ale modelului cercetare-acțiune. Și o expresie manifestă a personalității cercetătorului, în sensul aprecierii lui Serge

Moscovici (2002) care conferă mai mare importanță capacităților sale de punere în practică decât competențelor cognitive.

3. *Promovarea psihologiei politice*, ramură nouă a psihologiei sociale ale cărei „șantiere” fundamentale sunt puterea și comunicarea. Dacă din accepțiunea comună a psihologiei ca știință despre om, despre trebuințele, atitudinile, comportamentele și personalitatea sa, nu putem omite dimensiunea de *zoon politikon*, nici politica nu poate fi definită omițând psihologia umană. În acest sens psihologia politică este o disciplină federatoare în științele socio-umane.

Am introdus cursul de psihologie politică în calitate de profesor invitat în universități din țară și din străinătate. Am efectuat cercetări în domeniu, am participat la manifestări internaționale de profil, am coordonat și am colaborat la elaborarea unor lucrări de specialitate. Sunt fondatorul unei reviste și al unei asociații care promovează psihologia politică.

Toate cele trei direcții vor fi menținute și în viitor, abilitarea pentru coordonare de doctorate oferindu-mi posibilitatea împărtășirii experiențelor și competențelor. Și nu, în ultimul rând, șansa de a-mi continua munca într-un centru de excelență.

Power and communication are key words in the social sciences. An epistemic perspective over them would configure a history of the humanity. They are axes of research to *the widest psychological experiment in the history of mankind – the building of “the new man”*.

In my life and professional experience, I lived under the effect of these phenomena in their extreme forms of manifestation from the twentieth century: (1) until the end of 1989 in a totalitarian regime, with a public communication highly lead by propaganda and censorship; (2) after that, in a society which opted for a multyparty system, the freedom of speech and private initiative.

Without this democratization of the Romanian society, I wouldn't have had the statuses that derived from the scientific, academic and of public communication activity. I assumed myself the mission of studying the communist regime form an interdisciplinary perspective and in the meantime, the role of a social actor actively involved in *change*.

Throughout the documentation and redaction process of the PhD thesis in psychology entitled *Representations and human types promoted by communism; Remains in the transition period* (1996-2000). I set and maintained three directions in the professional and research activities.

1. *The theoretical and methodological interdisciplinary paradigm in the socio-human studies.* The beginning point was the *mentality* concept, the goal being: sticking mentalities, communication and social behaviour to the ideological effects and communist institutions. The term is so difficult to define and work with in the scientific knowledge. The communist regime and remains' research objectives took in consideration:

a) the history of the events, power relations and institutions – analyzed after theoretical and methodological models of the traditional historiography and after oral history models and case studies of historical archive and media, the biographical method, “life story” etc.

b) the collective mentality (“the history of thoughts”) studied in the psychological paradigm of *communication, representations, mentality and social memory*, using the content analysis' methods of the speech and investigation on a specimen, the questionnaire techniques, attitudes scales, the creative interview, semantic differential etc.

In the history-psychology intersection, I build a scientific career plan which I follow, continuously, with faithfulness. The approached themes shape a communication, mentality and social memory history, stuck on the communist ideology and propaganda, an analysis of power relations leader – decisional group – crowd – individual expressed through institutions, behaviours and communication. Completed by a analytic vision over the post-communist remains due to the program forming “the new man”.

2. *Assuming meanings to the research-action concept.* I appreciated that the institutions, organizations and working teams that act, through their actual roles as “agents of change” can set a convergence point through assuming *the research-action concept*, theorized by Kurt Lewin (1946) in the context of postwar changes.

The treating of the power effects and communication from the communist regime in a psychological “key” was determined in also the intervention in the democratization of the society. First of all through the academic activity because the psychology specialization, that was disbanded between 1976-1990, reclaimed an individual, institutional and social

“recovery”. The introduction of the social psychology in the academic curriculum was the first expression of the research-action.

Another manifestation was the participation at the founding of some press institutions and at forming specialists in the audio-visual communication. In the first post-communist step, the press was a symbol of democracy and private television took a big step in promoting market economy. I could say that I practiced this kind of social teaching of the remained mentalities.

In the research plan, I advanced from the individual scientific research to the multicultural and interdisciplinary group of research. Simultaneously, I actioned in the dissemination side of the results of the scientific research through media communication. Practicing specialized journalism in written press and through the historical documentary on television. I considered, so, the grants and the civism manifested through NGOs, specialized publicistic and publishing of interview books with ex-communist leaders and the victims of high society, manifestations of the reasearch-action model. And an expression manifested of the reasearcher’s personality, as a token of appreciation of Serge Moscovici (2002) which confies a greater importance of his own capacity of practicing rather than cognitive skills.

3. *Promoting political psychology*, a brand new branch of social psychology which roots are power and communication. If by co-accepting of psychology as a science about man, about needs, attitudes and behaviours, we cannot miss the dimension of *zoon politikon*, neither politics can be defined missing human psychology.

As a guest professor in many universities, I introduced the subject of political psychology. I did research in the field, I participated in specialized international manifestations and I’ve coordonated and collaborated to the development of some speciality books. I am the founder of a magazine and a association which promotes political psychology.

All of the three direction will be kept in the future as well as the ability to coordonate of PhD’s, giving me the possibilty of sharing my experiences and skills. And last but not least, the chance of me cotinuing my work.